

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Kristiina Verte
Advokaatide ja prokuröride kasutatavad küsitlemistehnikad riskküsitlemisel
Uurimistöö

Juhendajad: Annegrete Palu, *MA*

Margit Gross

Läbiv pealkiri: Küsitlemistehnikad riskküsitlemisel

Tartu 2026

Advokaatide ja prokuröride kasutatavad küsitlemistehnikad riskküsitlemisel**Kokkuvõte**

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli selgitada välja, milliseid küsitlemistehnikaid kasutavad advokaadid ja prokurörid riskküsitlemisel enda hinnangul ning kuidas erinevate küsitlemistehnikate kasutamise sagedus erineb sõltuvalt küsitaja ametist. Lisaks oli eesmärk teada saada, kas ja kuidas on seotud soovituslike ja mittesoovituslike küsimuste küsimise sagedus vastavat tüüpi küsitlemistehnikate kasutamise sagedusega. Uurimuses kasutatud andmed pärinesid Grossi (2025) uuringust. Tulemused näitasid, et hõlbustavat kommentaari kasutati statistiliselt oluliselt sagedamini teistest küsitlemistehnikatest ning negatiivset tagasisidet kasutati sagedamini kui õiguslikku/spetsiifilist sõnavara. Advokaatide ja prokuröride vahel ei esinenud ühegi küsitlemistehnika kasutamise sageduses statistiliselt olulisi erinevusi. Tulemustest selgus ka, et mittesoovituslike küsitlemistehnikate kasutamise sagedus oli mõõdukalt positiivselt seotud mittesoovituslike küsimuste tüüpide kasutamise sagedusega, samas kui soovituslike küsitlemistehnikate ja küsimuste tüüpide kasutamise sageduste vahel ei olnud statistiliselt olulist seost. On võimalik, et küsitlemistehnikate valik võib lähtuda nii erinevatest eesmärkidest kui ka situatsioonidest.

Märksõnad: küsitlemistehnikad, riskküsitlus, advokaadid, prokurörid.

Questioning techniques used by lawyers and prosecutors during cross-examination

Abstract

The aim of the present study was to determine which questioning techniques lawyers and prosecutors report using during cross-examination, and how the frequency of using different questioning techniques varies depending on the questioner's profession. Another aim of the study was to find out whether and how the frequency of asking appropriate and inappropriate questions is related to the frequency of using corresponding types of questioning techniques. The data used in the present study came from Gross' (2025) study. The results showed that facilitators were used statistically significantly more often than other questioning techniques, and negative feedback was used more often than legal/specific vocabulary. There were no statistically significant differences between lawyers and prosecutors in the frequency of use of any of the questioning techniques. The results also showed that the frequency of use of inappropriate questioning techniques was moderately positively correlated with the frequency of use of inappropriate question types, while there was no statistically significant correlation between the frequencies of use of appropriate questioning techniques and question types. It is possible that the choice of questioning techniques may be based on different objectives and situations.

Keywords: questioning techniques, cross-examination, lawyers, prosecutors.

Advokaatide ja prokuröride kasutatavad küsitlemistehnikad risküsitlemisel

Tunnistajate ütlusi peetakse Eestis oluliseks tõendiks, millel on keskne roll kohtuotsuse tegemisel (Kangur, 2005). Seega on tähtis, et tunnistajate antud ütlused oleksid võimalikult täpsed ja tõepärased. Risküsitlemine on üheks vahendiks, mille abil saab tunnistajatelt koguda menetluse seisukohalt olulist informatsiooni (Kangur, 2008). Risküsitlemine on mitmeosaline protsess, mille puhul küsitleb tunnistajat esmalt see menetluse pool, kes on tunnistaja kohtusse kutsunud ning seejärel vastaspool (Kangur, 2005). Enda poole tunnistaja küsitlemisel ehk esmasküsitlusel soovitakse esitada oma poole versiooni juhtunust, samas kui teisesküsitlusel vastaspoole tunnistajat küsitledes on eesmärgiks vastaspoole versiooni kahtluse alla seadmine (Sillaots, 2005). Küsitlemisel võib seega küsimuste tüüpide, aga ka erinevate küsitlemistehnikate valik sõltuda küsitlaja eesmärgist või strateegiast (Gross & Tehver, 2025; Sillaots, 2025). Risküsitlemisel kasutatakse lisaks eri küsimuste tüüpidele ka erinevaid küsitlemistehnikaid, mis võivad avaldada mõju tunnistajate ütluste täpsusele (Schreiber et al., 2006). Seetõttu on oluline välja selgitada, milliseid küsitlemistehnikaid risküsitlemisel kasutatakse ning kas ja kuidas nende kasutus erineb ametist sõltuvalt. Käesolev töö annab ülevaate sellest, milliseid küsitlemistehnikaid kasutavad enda hinnangul advokaadid ja prokurörid risküsitlemisel.

Soovituslikud ja mittesoovituslikud küsimuste tüübid

Küsimuste tüüpide liigitamiseks on mitmeid eri viise ning ka küsimuste tüüpide definitsioonide osas ei ole teadlased ühisel arvamusel (Oxburgh et al., 2010). Küsimuste tüüpe liigitatakse sageli muuhulgas nii nende grammatiliste omaduste (näiteks teatud küsisõnade olemasolu) kui ka eesmärgi järgi, milleks konkreetseid küsimusi kasutatakse. Sõltuvalt sellest, kuivõrd võimaldavad küsimused vastajatel anda detailseid ja täpseid vastuseid, jaotatakse küsimuste tüüpe soovituslikeks ja mittesoovituslikeks küsimusteks (Oxburgh et al., 2010).

Soovituslike küsimuste tüüpide alla kuuluvad avatud küsimused, vaba meenutus ning juhitud meenutus (Oxburgh et al., 2010, 2012). Soovituslikud küsimused soodustavad seda, et küsitletav saaks anda võimalikult palju täpset, menetluse jaoks asjakohast informatsiooni (Oxburgh et al., 2010, 2012).

Mittesoovituslike küsimuste tüüpide alla liigituvad Oxburgh et al. (2010) järgi näiteks suletud küsimused, valikvastustega küsimused, mitmeosalised küsimused ning suunavad küsimused. Kebbell & Johnson (2000) arutlevad, et lisaks on mittesoovituslikud küsimused

ehk küsimused, mille küsimist võiksid küsitlejad vältida, ka eitavad küsimused ja topelteitavad küsimused. Tegu on küsimuste tüüpidega, mis ei võimalda koguda tunnistajatelt kohtuotsuse tegemiseks vajalikku täpset informatsiooni (Lively et al., 2019).

Mittesoovituslikud küsimused võivad näiteks ajada küsitletavat segadusse, piirata seda, millest saab küsitletav rääkida, või kui palju küsitletav saab informatsiooni anda (Oxburgh et al., 2010). Suunavate küsimuste puhul võidakse ka suunata küsitletavat andma konkreetset vastust, mida küsitleja eeldab küsitletava käest (Oxburgh et al., 2010).

Mitmed uuringud on leidnud, et suurem osa küsimustest, mida risküsitlemisel küsitakse, on mittesoovituslikud küsimused (Kebbell et al., 2003; Lively et al., 2019, 2023; Powell et al., 2022; Zajac & Cannan, 2009). Zajac & Cannan (2009) on leidnud, et advokaadid küsivad rohkem mittesoovituslikke küsimusi kui prokurörid. Samas ei leidnud Lively et al. (2019), et advokaatide ja prokuröride küsitud küsimuste tüüpide vahel oleks erinevusi.

Esmasküsitlemisel on advokaadi eesmärgiks anda edasi tunnistaja abil usutav ja terviklik ülevaade asjaoludest (Sillaots, 2025). Seda eesmärki silmas pidades kasutavad advokaadid harvemini selliseid küsimusi, mis võimaldavad tunnistajal vabalt, ilma piiranguteta ütlusi anda. Nimelt võib sellisel juhul olla oht, et tunnistaja mainib midagi, mis on vastuolus versiooniga, mida küsitleja tunnistaja abil esitada soovib. See on aga vastuolus advokaadi eesmärgiga esmasküsitlemisel (Sillaots, 2025). Seega võib toetada advokaadi eesmärgi täitmist pigem mittesoovituslike küsimuste kasutamine.

Gross & Tehver (2025) kirjeldavad, et küsitlemisel lähtutakse üsna sageli ütlustest, mis on kirja pandud kohtueelse menetluse toimingu protokollis. Täpsemalt tähendab see, et küsitlejatel võib olla eesmärk saada võimalikult sarnaseid ütlusi protokollis kirja pandud ütlustele. Ka sellega soovitakse ära hoida, et tunnistaja ütluste usaldusväärsust oleks võimalik kahtluse alla seada. Kuna küsimuste sõnastamisel saab lähtuda vaid protokollis märgitud ütlustest, siis on ka paljud küsimused kas suletud või suunavad küsimused (Gross & Tehver, 2025).

Sillaots (2025) toob välja, et advokaadi ülesandeks teisesküsitlemisel on seada kahtluse alla või lükata ümber vastaspoole tunnistaja süüstavad ütlused. Sealjuures tuleks kasutada selliseid küsimusi, mis sunnivad tunnistajat vastama täpselt ning mis ei võimalda tunnistajal vabalt oma sõnadega asjaoludest rääkida (Sillaots, 2025). Ka sellisel juhul võib olla küsitleja eesmärgiga kooskõlas mittesoovituslike küsimuste kasutamine, mis piiravad küsitletava võimalust valida, millest ja kui palju rääkida.

Soovituslikud ja mittesoovituslikud küsitlemistehnikad

Riskküsitlemise tõhusust tõe väljaselgitamisel mõjutab suures osas see, milliseid eelnevalt kirjeldatud küsimuste tüüpe küsitlemisel kasutatakse ning viis, kuidas neid kasutatakse (Sillaots, 2005). Lisaks küsimuste tüüpidele kasutatakse riskküsitlemisel mitmeid küsitlemistehnikaid (Gross, 2025). Küsitlemistehnikaid võib kirjeldada kui stiili või viisi, kuidas küsimusi esitatakse (Oxburgh et al., 2012), seega üldjuhul ei esine küsitlemistehnikad praktikas küsitlemisel küsimuste tüüpidest eraldiseisvalt. Näiteks võivad eri küsitlemistehnikad ajada küsitletavat segadusse (Powell et al., 2022), piirata või soodustada seda, et küsitletav jagaks küsimustele vastates detailselt enda mälestusi juhtunust (Oxburgh et al., 2012).

Küsitlemistehnikaid liigitatakse riskküsitlemist ja ülekuulamist käsitlevas teaduskirjanduses nii tehnikateks (Schreiber et al., 2006), küsimuste tüüpideks (Oxburgh et al., 2010, 2012) kui ka lausungiteks (Andrews & Lamb, 2016; Hanna et al., 2012; Lively et al., 2019, 2023). Seega pole sarnaselt küsimuste tüüpidele ka küsitlemistehnikate liigituse osas ühtset kokkulepet. Selguse huvides kasutatakse käesolevas uurimistöös sarnaselt Grossi (2025) tööle küsitlemistehnikate nimetust.

Küsitlemistehnikad võib samuti jaotada nii soovituslikeks kui ka mittesoovituslikeks küsitlemistehnikateks, olenevalt, kas tegemist on küsitlemistehnikatega, mis vastavalt kas toetavad või raskendavad täpse informatsiooni kogumist (Oxburgh et al., 2012).

Soovituslikeks küsitlemistehnikateks loetakse hõlbustavaid kommentaare (Oxburgh et al., 2010, 2012) ja kiitust (Tamm et al., 2021). Eelmainitud küsitlemistehnikaid võib pidada soovituslikeks, sest üldjuhul julgustavad need tunnistajat jagama menetluse jaoks asjakohast informatsiooni (Oxburgh et al., 2012; Tamm et al., 2021).

Hõlbustav kommentaar on küsitlemistehnika, mis koosneb lühikesest julgustavast lausungist (Lively et al., 2019). Hõlbustavad kommentaarid on näiteks „Mhmm.“, „Jah.“ (Kask, 2010). Hõlbustavaid kommentaare kasutatakse riskküsitlemisel, et julgustada tunnistajat rääkimist jätkama (Andrews & Lamb, 2016; Lively et al., 2019, 2023). Hõlbustavad kommentaarid võivad mõjutada küsitletava vastuseid sarnaselt avatud küsimustele (Oxburgh et al., 2010). Näiteks võimaldab hõlbustav kommentaar saada tunnistaja käest rohkem menetluse seisukohast olulist informatsiooni (Oxburgh et al., 2012). Hõlbustav kommentaar võib anda märku ka sellest, et küsitleja pöörab tunnistaja öeldule tähelepanu (Lively et al., 2019) ja toimida neutraalse tagasisidena (Hanna et al., 2012).

Kuigi üldjuhul on hõlbustava kommentaari puhul tegu soovitusliku küsitlemistehnikaga, siis pole see igas olukorras nii. Nimelt kirjeldatakse Lively et al. (2019)

uurings, et olenevalt küsitaja hääletoonist, näoilmeist ja ka kontekstist, võidakse hõlbustavaid kommentaare tõlgendada erinevalt. Näiteks võib tunnistaja tõlgendada hõlbustavat kommentaari ka kui tagasisidet, et ta on oma ütlustes andnud tõepäraselt informatsiooni. Sellest tulenevalt võib teatud olukordades hõlbustava kommentaari valesi tõlgendamine raskendada usaldusväärse informatsiooni saamist (Lively et al., 2019).

Lively et al. (2019) järgi kasutavad advokaadid hõlbustavaid kommentaare sagedamini kui prokurörid. Hanna et al. (2012) ei leidnud aga hõlbustava kommentaari kasutamise sageduse osas advokaatide ja prokuröride vahel erinevusi.

Kiitus on küsitlemistehnika, mille puhul antakse positiivset tagasisidet näiteks küsitatava panuse osas või võimekuse osas sündmusega seotud detaile meenutada (Tamm et al., 2021). Kiitus on näiteks „Te olete siiani väga hästi toime tulnud“ (Gross, 2025) ja „Sa aitad mul tõesti mõista seda, aitäh!“ (Tamm et al., 2021). Tegu on mittesuunava küsitlemistehnikaga, mille üheks eesmärgiks on julgustada küsitatavaid jagama enda mälestusi juhtunust (Tamm et al., 2021). Kiitus mõjub küsitatavate jaoks toetavalt ning suurendab heaolutunnet (Tamm et al., 2021). On leitud, et tunnistajad, kellele antakse positiivset tagasisidet, muudavad negatiivse tagasiside saanutega võrreldes harvemini enda ütlusi ning nende ütlustes on vähem ebatäpsuseid (Roper & Shewan, 2002; Tata & Gudjonsson, 1990). Tunnistajad, kellele antakse positiivset tagasisidet, on ka kindlamad enda mälu usaldusväärsuses (Roper & Shewan, 2002).

Oluline on siiski eristada, et kuigi eelnevalt kirjeldatud kiitus, millega julgustatakse ja tänatakse küsitatavat, on soovituslik küsitlemistehnika, ei tähenda see, et igasugune kiitus tingimata soodustaks tõepärase informatsiooni kogumist. Näiteks loevad Schreiber et al. (2006) kiitust suunavaks küsitlemistehnikaks juhul, kui küsitatavat kiidetakse selle eest, et ta annab selliseid vastuseid, mida küsitaja temalt ootab.

Kui soovituslikud küsitlemistehnikad soodustavad tõepärase ja asjakohaste ütluste andmist, siis mittesoovitulike küsitlemistehnikate kasutamine võib vastupidiselt suurendada ebatäpsuste esinemist tunnistajate ütlustes (Tata & Gudjonsson, 1990). Mittesoovitulike küsitlemistehnikad on näiteks negatiivne tagasiside (McGroarty & Baxter, 2009; Schreiber et al., 2006), õiguslik/spetsiifiline sõnavara ja keeruline süntaks (Hanna et al., 2012; Powell et al., 2022).

Negatiivne tagasiside on küsitlemistehnika, mis sisaldab kriitikat tunnistaja vastuste tõesuse kohta (Baxter et al., 2013; Wheatcroft et al., 2004). Negatiivne tagasiside on näiteks „Mõtle selle peale veel kord“ ja „Proovi olla täpsem.“ (Wheatcroft et al., 2004). Negatiivne tagasiside võib olla sõnastatud ka kaudselt, näiteks „Kas on võimalus, et sa eksid ja tegelikult

...?“ (Wheatcroft et al., 2004). Negatiivset tagasisidet võidakse kasutada selleks, et suunata tunnistajat, kes pole enda mälestuste õigsuses kindel, muutma enda ütlusi (Henkel, 2017). Negatiivse tagasiside tõttu võib tunnistaja hakata kahtlema enda mälestuste usaldusväärsuses (Leippe et al., 2006). Nimelt kui seatakse kahtluse alla üks sündmuse aspekt, võib tunnistaja kahelda ka ülejäänud mälestuste täpsuses, mis on sündmusega seotud (Leippe et al., 2006).

Kuigi vahel muudavad küsitletavad enda ütlusi ka täpsemaks, on sageli negatiivse tagasiside tõttu ütlustes rohkem ebatäpsuseid (Leippe et al., 2006; McGroarty & Baxter, 2007, 2009; Tata & Gudjonsson, 1990; Wheatcroft et al., 2004). Tunnistajad võivad olla sealjuures võrdlemisi veendunud muudetud vastuse õigsuses, olenemata sellest, kas vastus on tegelikkuses täpne või mitte (Henkel, 2013). Väärinformatsiooni esinemist vastustes võib seletada osaliselt see, et tunnistajad, kes on saanud negatiivset tagasisidet, on vastuvõtlikumad suunavate küsimuste ebatõestele eeldustele (Henkel, 2013; Leippe et al., 2006; Roper & Shewan, 2002). Ka Schreiber et al. (2006) liigitavad negatiivse tagasiside suunavaks tehnikaks.

Ütluste muutmiseks on erinevaid põhjuseid. Esiteks, kui küsitletav pole enda mälestustes kindel, võib ta enda mälule tuginemise asemel hakata oletama, milline võiks olla õige vastus ning seetõttu oma ütlust muuta (Henkel, 2017). Teiseks on ka võimalik, et küsitletav aktsepteerib küsitaja kui autoriteedi seisukohta asjaoludest (Roper & Shewan, 2002). Seega ei tähenda ütluse muutmine tingimata, et küsitletav on üritanud uuesti meenutada toimunud sündmust (McGroarty & Baxter, 2007). Lisaks võib ebakindel küsitletav uskuda, et kui tema ütlus erineb teise tunnistaja omast mingi detaili poolest, siis on teise tunnistaja esitatud versioon sündmusest täpne (Leippe et al., 2006).

Baxter et al. (2013) toovad välja, et küsitlajad ei pruugi olla teadlikud riskidest, mis kaasnevad negatiivse tagasiside andmisega. On aga alust oletada, et negatiivse tagasiside kasutamine võib olla strateegiline otsus, kui arvestada, et see võib muuta tunnistajad suunavate küsimuste osas vastuvõtlikumaks (Henkel, 2013; Leippe et al., 2006; Roper & Shewan, 2002) ning et küsitlajad kipuvad kasutama suunavaid küsimusi, et jätta tunnistajast usaldusväärsemat muljet (Gross & Tehver, 2025) või et seada kahtluse alla ütluste usaldusväärsus (Sillaots, 2025). Wheatcroft et al. (2004) on leidnud, et negatiivne tagasiside võib jätta tunnistajast ebausaldusväärse mulje.

Küsitlajad kasutavad riskküsitlemisel sageli õiguslikku/spetsiifilist sõnavara ja keerulist süntaksit (Hanna et al., 2012; Powell et al., 2022), mida võib käsitleda lausungi omadustena (Hanna et al., 2012) või küsimuste esitamise viisina. Sealjuures on Hanna et al. (2012) leidnud, et küsitlajad kasutavad keerulist süntaksit keskmiselt sagedamini kui

õiguslikku/spetsiifilist sõnavara. Õiguslik/spetsiifiline sõnavara kui küsitlemistehnika võib tähendada näiteks, et kasutatakse õiguslikke termineid, kujundlikke väljendeid või üldiselt ametlikku sõnavara (Hanna et al., 2012). Õigusliku/spetsiifilise sõnavara näide on „Kas kuriteo toimepanija oli okluseerunud mis tahes sõidukiga?“ (Gross, 2025). Keeruline süntaks kui küsitlemistehnika kujutab endast keerulise lauseehitusega küsimusi (Kebbell & Johnson, 2000). Keerulise süntaksi näide on „Ükskõik millal, enne või pärast, kui ta nuttis, kas sõiduk liikus edasi või tagasi?“ (Gross, 2025). Õiguslik/spetsiifiline sõnavara ja keeruline süntaks ajavad tunnistajat segadusse, sest sellised küsimused on ebaselged ning neist on keeruline aru saada (Powell et al., 2022). Seega tehakse nendele küsimustele vastates rohkem vigu (Powell et al., 2022; Zajac & Cannan, 2009). Teisalt on Kebbell & Johnson (2000) leidnud, et keerulise sõnavara ja süntaksi kasutamine ei suurendanud küsitletavate vastustes ebatäpsusi.

Mõnede uuringute järgi kipuvad advokaadid küsima rohkem keerulise sõnavara ja süntaksiga küsimusi kui prokurörid (Powell et al., 2022; Zajac & Cannan, 2009). Samas ei leidnud Hanna et al. (2012) õigusliku/spetsiifilise sõnavara ja keerulise süntaksi kasutamise osas erinevusi advokaatide ja prokuröride vahel. Hanna et al. (2012) järeldavad, et sellest tulenevalt ei pruugi õigusliku/spetsiifilise sõnavara ja keerulise süntaksi kasutamine tingimata olla küsitlejate strateegiline valik. Zajac & Cannan (2009) aga arutlevad, et juhul, kui advokaadid ja prokurörid kasutaksid keerulist sõnavara ja keerulist süntaksit tahtmatult (näiteks seetõttu, et küsimusi tuleb sõnastada jooksvalt küsitlemise ajal), sisaldaksid küsitlejate küsimused ka suuremal hulgal grammatilisi vigu, mida nendes aga väga palju ei leidu.

Käesolev uurimistöö

Lisaks erinevatele küsimuste tüüpidele võivad ka erinevad risküsitlemisel kasutatavad küsitlemistehnikad mõjutada näiteks seda, kui täpseid ütlusi tunnistajad annavad (Oxburgh et al., 2012; Tamm et al., 2021; Tata & Gudjonsson, 1990) või kui usaldusväärsena nad paistavad (Wheatcroft et al., 2004). Kuna risküsitlemisel võib küsimuste tüüpide valik lähtuda konkreetsest eesmärgist (Sillaots, 2025), on alust arvata, et ka teatud tüüpi küsitlemistehnikate eelistamine võib olla strateegiline valik (Gross & Tehver, 2025). Seega on vajalik välja selgitada, milliseid küsitlemistehnikaid kasutatakse täiskasvanute risküsitlemisel. Lisaks on oluline teada saada, kuidas on seotud soovituslike ja mittesoovituslike küsimuste tüüpide ja küsitlemistehnikate kasutamise sagedused.

Varasematest uuringutest vaid vähesed on andnud ülevaate sellest, kuidas erineb eri küsitlemistehnikate kasutamise sagedus täiskasvanute risküsitlemisel tulenevalt küsitleja

ametist (Powell et al., 2022; Zajac & Cannan, 2009). Lisaks on nendes uuringutes käsitletud vaid üksikuid küsitlemistehnikaid. Ka Eestis on mõningate küsitlemistehnikate kasutamist uuritud laste küsitlemisel (Kask, 2010). Eesti kontekstis puuduvad andmed täiskasvanute risküsitlemisel kasutatavate küsitlemistehnikate kohta ning selle kohta, kas ja kuidas nende kasutamise sagedus erineb sõltuvalt küsitaja ametist.

Käesoleva uurimistöö eesmärk on selgitada välja, milliseid küsitlemistehnikaid kasutavad advokaadid ja prokurörid risküsitlemisel enda hinnangul ning kuidas erinevate küsitlemistehnikate kasutamise sagedus erineb sõltuvalt küsitaja ametist. Lisaks on eesmärk teada saada, kas ja kuidas on seotud soovituslike ja mittesoovitustlike küsimuste küsimise sagedus vastavat tüüpi küsitlemistehnikate kasutamise sagedusega. Püstitatud on järgmised uurimisküsimused:

1. Milliseid küsitlemistehnikaid kasutavad enda hinnangul advokaadid ja prokurörid risküsitlemisel?
2. Kas ja kuidas erineb eri küsitlemistehnikate kasutamise sagedus advokaatide ja prokuröride vahel?
3. Kas küsitlajad, kes küsivad rohkem soovituslikke või mittesoovitustlike küsimusi, kasutavad ka sagedamini vastavat tüüpi küsitlemistehnikaid?

Meetod

Valim

Käesoleva uuringu andmed pärinevad uurimistöö „Advokaatide, prokuröride ja kohtunike kasutatavad küsimuste tüübid täiskasvanute risküsitlemisel“ (Gross, 2025) raames läbi viidud küsitlusuuringust. Algsesse valimisse kuulus 47 inimest – 12 advokaati, 25 prokuröri ning 10 kohtunikku. Käesolevas uurimistöös arvasin valimist välja kohtunikud, sest uuringu küsimustikule vastanud kohtunikud tõid välja, et nad ei osale risküsitlemisel. Seega moodustasid käesoleva uuringu valimi 37 osalejat – 12 advokaati ning 25 prokuröri. Valimis oli 19 naist (51,4%) ning 18 meest (48,6%). Valimisse kuulusid isikud vanuses 26–64 aastat ($M = 44,97$; $SD = 9,26$). Advokaatide ja prokuröride töökogemus antud ametikohal oli 1–42 aastat ($M = 18,16$; $SD = 9,31$). Küsimustikule vastamise hetkel oli viimase aasta jooksul risküsitlemisel isikuid üle kuulanud 81,1% vastanutest.

Uuringus kasutati mittetöenäosuslikku valimit. Uuringukutse saadeti kokku 212 kriminaalmenetlusega tegevale isikule: 102 prokuröri, 65 kohtunikule ning 45 advokaadile. Inimeste valiku juures oli oluline asjaolu, et tegemist oleks isikutega, kes tulenevalt oma

ametist omavad kokkupuudet risküsitlemisega. Küsimustikule vastas 22,2% isikutest, kellele saadeti uuringukutse (Gross, 2025).

Mõõtevahend

Uuringus kasutati andmete kogumiseks kolmest osast koosnevat küsimustikku. Advokaatide ja prokuröride puhul sisaldas küsimustik 29 (10 avatud ja 19 valikvastustega) küsimust, kohtunikele esitati 30 küsimust (10 avatud vastustega ja 20 valikvastustega küsimust). Täpsemalt on võimalik küsimustikuga tutvuda Grossi (2025) uurimistöö lisas.

Uuring viidi läbi veebipõhises keskkonnas LimeSurvey. Küsimustikus tuli osalejatel märkida enda amet ning vastavalt sellele, milline valik tehti, sai osaleja täitmiseks ühe kahest küsimustiku versioonist: kas advokaatidele ja prokuröridele mõeldud versiooni või kohtunikele mõeldud versiooni. Uuringus sai osaleda nii telefonis, arvutis kui ka tahvelarvutis. Uuringus osalemine võttis kokku aega umbes 30 minutit.

Küsimustiku esimeses, üldinfot puudutavas osas küsiti osalejate sugu, vanust, ametikohta ja antud ametikohaga seotud töökogemuse pikkust.

Küsimustiku risküsitlemist käsitlevas osas paluti osalejatel kirjeldada, mis on nende jaoks risküsitlemise eesmärk. Lisaks küsiti advokaatidelt ja prokuröridelt, kas nad on viimase aasta jooksul risküsitlemise käigus isikuid üle kuulanud ning kohtunikelt, kas nad on pärast risküsitlust viimase aasta jooksul isikuid üle kuulanud.

Küsimustiku kolmandas, küsimuste ja küsitlemistehnikate kasutamise osas küsiti osalejatelt küsimuste tüüpide ja küsitlemistehnikate kasutamise sageduse kohta. Lisaks paluti osalejatel kirjeldada suunavate küsimuste olemust ning nende kasutamise eesmärke risküsitlemisel. Osalejatelt küsiti ka juhtude kohta, millal on suunavate küsimuste kasutamine esmas- ja teisesküsitlusel õigustatud. Kohtunikelt küsiti suunavate küsimuste kasutamise sageduse kohta risküsitlemise käigus ning advokaatidelt ja prokuröridelt eraldi nii esmasküsitlemise kui teisesküsitlemise osas. Osalejatel paluti välja tuua enda kõige sagedamini kasutatud küsimuste tüüpe risküsitlemisel ning põhjendada nende küsimuste tüüpide valikut. Kohtunike käest uuriti ka advokaatide ja prokuröride enim kasutatavate küsimuste tüüpide kohta risküsitlemisel (Gross, 2025).

Käesolevas uurimistöös kasutati küsimustiku üldinfo osaga kogutud andmeid ja risküsitlemise osast andmeid isikute küsitlemise kohta viimase aasta jooksul. Küsimuste ja küsitlemistehnikate kasutamise osast kasutati küsimuste ja küsitlemistehnikate kasutamise sagedust kirjeldavaid andmeid.

Statistiline analüüs

Andmeanalüüsi viisin läbi andmeanalüüsiprogrammiga JASP (versioon 0.95.4). Andmeanalüüsi läbi viies lähtusin statistilise olulisuse nivoost $p < 0,05$. Tunnuste normaaljaotuslikkust hindasin järsakusastme ja asümmeetriakordaja vahemiku -1 kuni 1 alusel.

Uuringus tuli osalejatel hinnata, kui sageli nad kasutavad erinevaid küsitlemistehnikaid ning küsimuste tüüpe risküsitlemisel. Selleks, et oleks võimalik kvantitatiivset statistilist analüüsi läbi viia, olid eelmainitud uuringus küsitlemistehnikate ja küsimuste tüüpide kasutamise sagedused kodeeritud järgnevalt: 0 – Ei kasuta; 1 – Väga harva; 2 – Pigem harva; 3 – Pigem sageli; 4 – Väga sageli; 999 – Ei oska öelda. Kuna vastus „Ei oska öelda“ ei võimalda saada küsitlemistehnikate ja küsimuste tüüpide kasutamise sageduse kohta sisulist informatsiooni, jäeti need vastused välja andmeanalüüsist (19 vastust).

Esimesele uurimisküsimusele risküsitlemisel kasutatavate küsitlemistehnikate kohta vastuse saamiseks leidsin küsitlemistehnikate kasutamise kirjeldavad statistikud. Lisaks viisin läbi ühesuunalise korduvmõõtmiste ANOVA, et leida erinevate küsitlemistehnikate kasutamise sageduste erinevusi ilma ametigruppe arvestamata. Andmete sfäärilisuse eeldus oli rikutud (Mauchly testi $p < 0,05$). Raporteerimisel kasutasin korrigeerimata vabadusastmeid koos Huynh-Feldti väärtusega. Kuna Greenhouse-Geisseri väärtus oli suurem kui 0,75, siis kasutasin Huynh-Feldti korrigeerimist. Mudel oli statistiliselt oluline, seega viisin läbi Holmi järeltesti.

Viisin läbi ka ühe valimi t-testi (*One-Sample T-Test*), et leida, kas erinevate küsitlemistehnikate kasutamise sagedus ilma ametigruppe arvestamata erineb statistiliselt oluliselt nullist. Eeldused olid täidetud: muutujad olid intervallskaalal ning tunnused jaotusid normaaljaotuslikult.

Teisele uurimisküsimusele vastuse saamiseks küsitlemistehnikate kasutamise sageduse erinevuse kohta advokaatide ja prokuröride vahel viisin läbi Mann-Whitney U testid ja sõltumatute gruppide Studenti t-testi. Kuna sõltuv muutuja ehk küsitlemistehnikate kasutamise sagedus oli mõõdetud Likerti-tüüpi skaalal, siis lugesin parameetrilise t-testi ühe eelduse, et tunnused peavad olema vähemalt intervallskaalal, täidetuks. Hõlbustava kommentaari kasutamise sageduse puhul oli tunnus rühmade lõikes normaaljaotusega, sest asümmeetriakordaja ja järsakusaste olid vahemikus -1 kuni 1. Lisaks olid rühmade hajuvused homogeensed (Levene'i testi tulemus oli $p > 0,05$), mistõttu kasutasin parameetrilist Studenti t-testi. Teiste küsitlemistehnikate kasutamise sagedused aga ei jaotunud normaaljaotuslikult rühmade lõikes, mistõttu valisin nende puhul mitteparameetrilise Mann-Whitney U testi.

Selleks, et uurida seost soovituslike ja mittesoovituslike küsimuste ning vastavat tüüpi küsitlemistehnikate kasutamise sageduse vahel (kolmas uurimisküsimus), leidsin esmalt iga osaleja kohta soovituslike ja mittesoovituslike küsimuste tüüpide ning küsitlemistehnikate keskmised kasutamise sageduse skoorid. Soovituslike küsitlemistehnikate keskmise kasutamise sageduse muutuja moodustasin, arvutades hõlbustava kommentaari ja kiituse kasutamise sageduste skooride aritmeetilise keskmise. Soovituslike küsimuste tüüpide keskmise kasutamise sageduse moodustasin avatud küsimuste, vaba meenutuse ja juhitud meenutuse kasutamise sageduste aritmeetilise keskmise alusel. Mittesoovituslike küsitlemistehnikate keskmise kasutamise sageduse muutuja moodustasin, arvutades negatiivse tagasiside, keerulise süntaksi ja õigusliku/spetsiifilise sõnavara kasutamise sageduste skooride aritmeetilise keskmise. Sarnaselt, mittesoovituslike küsimuste tüüpide keskmise kasutamise sageduse muutuja moodustasin suletud küsimuste, valikvastustega küsimuste, mitmeosaliste küsimuste, suunavate küsimuste, eitavate küsimuste ja topelteilavate küsimuste kasutamise sageduste skooride aritmeetilise keskmise alusel.

Lisaks moodustasin kolmandale uurimisküsimusele vastuse leidmiseks ka küsitlemistehnikate ja küsimuste tüüpide kasutamise koondskoorid. Küsitlemistehnikate kasutamise koondskoori moodustamiseks lahutasin eelnevalt arvutatud soovituslike küsitlemistehnikate kasutamise sageduse skoorist mittesoovituslike küsitlemistehnikate kasutamise sageduse skoori. Küsimuste tüüpide kasutamise koondskoori moodustamiseks lahutasin eelnevalt arvutatud soovituslike küsimuste tüüpide kasutamise sageduse skoorist mittesoovituslike küsimuste tüüpide kasutamise sageduse skoori.

Kolmandale uurimisküsimusele vastuse leidmiseks viisin esmalt läbi soovituslike küsimuste tüüpide ning soovituslike küsitlemistehnikate vahelise seose ning mittesoovituslike küsimuste tüüpide ning mittesoovituslike küsitlemistehnikate vahelise seose leidmiseks Pearsoni korrelatsioonanalüüsid. Eeldused olid täidetud: seosed muutujate vahel olid lineaarsed, soovituslike ja mittesoovituslike küsitlemistehnikate ja küsimuste tüüpide kasutamise keskmised sagedused olid normaaljaotuslikud (Shapiro-Wilki testi tulemus oli $p > 0,05$) ning muutujad olid intervallskaalal.

Lisaks viisin kolmanda uurimisküsimuse puhul läbi Spearmani korrelatsioonanalüüsid küsitlemistehnikate kasutamise koondskoori ja küsimuste tüüpide kasutamise koondskoori vahelise seose leidmiseks. Kuna nende muutujate vaheline seos polnud lineaarne, siis valisin Spearmani korrelatsioonanalüüsi.

Eetika

Uuringu läbiviimine oli kooskõlastatud Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komiteega (nr 391/T-9) (Gross, 2025). Uuringus osalemine oli vabatahtlik. Lisaks oli võimalik küsimustiku täitmist igal hetkel pooleli jätta. Uuringuga ei tekitatud osalejate tervisele kahju (Gross, 2025).

Osalejatel paluti tutvuda uuringu alguses esitatud informeeritud nõusoleku vormiga ning kinnitada enda nõusolekut uuringus osalemiseks. Uuringus osalejaid informeeriti küsitluse sisu, uurimuse eesmärgi ning uuringus osalemiseks kuluva aja osas. Uuringus osalemine oli anonüümne. Identifitseerimist võimaldavat informatsiooni (osalejate meiliaadresse) koguti teistest andmetest eraldiseisvalt. Osalejad said soovi korral tagasisidet uuringu tulemuste osas, seetõttu koguti ka tagasiside soovijate meiliaadresse. Uuringu tulemusi säilitatakse anonüümse kujul tähtajatult (Gross, 2025).

Autori panus

Uurimistöö autor teostas andmeanalüüsid ja kirjutas käesoleva uurimistöö.

Tulemused

Advokaatide ja prokuröride kasutatavad küsitlemistehnikad

Risküsitlemisel kasutatavate küsitlemistehnikate kasutamise sageduse kirjeldavad statistikud küsitlejate ameti lõikes on esitatud Tabelis 1. Keskmiselt kõige enam kasutasid küsitlajad risküsitlemisel hõlbustavat kommentaari ($M = 2,29$, $SD = 1,06$). Keskmiselt kõige harvemini kasutasid küsitlajad küsitlemistehnikatest õiguslikku/spetsiifilist sõnavara ($M = 0,49$, $SD = 0,69$). Sarnaselt valimi kohta leitud tulemusele, kasutasid advokaadid ($M = 1,91$, $SD = 1,22$) ja prokurörid ($M = 2,48$, $SD = 0,95$) ka eraldi võetuna keskmiselt kõige enam hõlbustavat kommentaari. Ühe valimi Studenti t-test (*One-Sample T-Test*) näitas, et kõikide küsitlemistehnikate kasutamise sagedus erines statistiliselt oluliselt ($p < 0,001$) nullist ehk küsitlemistehnikate mittekasutamisest.

Tabel 1*Küsitlemistehnikate kasutamise sageduse kirjeldavad statistikud küsitlejate ameti lõikes*

Küsitlemistehnika	Advokaadid			Prokurörid			Kokku		
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Hõlbustav kommentaar	11	1,91	1,22	23	2,48	0,95	34	2,29	1,06
Kiitus	12	0,50	0,80	24	0,50	0,66	36	0,50	0,70
Negatiivne tagasiside	12	1,17	1,34	23	1,09	0,90	35	1,11	1,05
Õiguslik/spetsiifiline sõnavara	12	0,33	0,65	25	0,56	0,71	37	0,49	0,69
Keeruline süntaks	11	0,55	1,04	23	0,83	0,83	34	0,74	0,90

Märkused. *N* = vastanute arv; *M* = aritmeetiline keskmine; *SD* = standardhälve.

Korduvmõõtmiste ANOVA näitas, et üldine küsitlejate erinevate küsitlemistehnikate kasutamise sagedus erines statistiliselt oluliselt, $F(4, 120) = 23,65, p < 0,001, \eta^2 = 0,44$, HF = 0,90 (vabadusastmed korrigeerimata). Holmi järeltesti tulemustest selgus (vt Tabel 2), et hõlbustavat kommentaari kasutatakse statistiliselt oluliselt sagedamini ($p < 0,001$) kui teisi küsitlemistehnikaid. Lisaks selgus, et negatiivset tagasisidet kasutatakse statistiliselt oluliselt sagedamini kui õiguslikku/spetsiifilist sõnavara ($p = 0,022$).

Tabel 2*Post hoc (Holm) võrdlused küsitlemistehnikate lõikes*

Küsitlemistehnika		Keskmine erinevus	SE	t	p_{holm}
Hõlbustav kommentaar	Negatiivne tagasiside	1,16	0,25	4,64	< 0,001
	Õiguslik/spetsiifiline sõnavara	1,81	0,21	8,62	< 0,001
	Keeruline süntaks	1,52	0,21	7,16	< 0,001
	Kiitus	1,71	0,23	7,50	< 0,001
	Õiguslik/spetsiifiline sõnavara	0,65	0,21	3,15	0,022
Negatiivne tagasiside	Keeruline süntaks	0,36	0,21	1,73	0,281
	Kiitus	0,55	0,27	2,06	0,239
Õiguslik/spetsiifiline sõnavara	Keeruline süntaks	-0,29	0,15	-1,96	0,239
	Kiitus	-0,10	0,16	-0,62	0,810
Keeruline süntaks	Kiitus	0,19	0,23	0,85	0,810

Märkused. SE = standardviga; t = t-statistik.**Küsitlemistehnikate kasutamise sageduse erinevus advokaatide ja prokuröride vahel**

Studenti t-testist selgus, et hõlbustava kommentaari kasutamise sageduse osas ei olnud statistiliselt olulist erinevust advokaatide ja prokuröride vahel, $t(32) = -1,49$, $p = 0,145$, Cohen'i $d = 0,55$. Mann-Whitney U test näitas, et kiituse kasutamise sageduses ei olnud samuti advokaatide ja prokuröride vahel statistiliselt olulisel määral erinevust, $U = 138,00$, $p = 0,831$. Ka negatiivse tagasiside kasutamise sageduses ei olnud advokaatide ja prokuröride vahel statistiliselt olulist erinevust, $U = 132,00$, $p = 0,837$. Lisaks ei olnud õigusliku/spetsiifilise sõnavara kasutamise sageduses advokaatide ja prokuröride vahel statistiliselt olulist erinevust, $U = 122,50$, $p = 0,308$. Samuti ei olnud keerulise süntaksi kasutamise sageduse osas advokaatide ja prokuröride vahel statistiliselt olulist erinevust, $U = 96,50$, $p = 0,233$.

Soovituslike ja mittesoovituslike küsimuste ja vastavat tüüpi küsitlemistehnikate kasutamise seos

Spearmani korrelatsioonanalüüs näitas, et üldise küsitlemistehnikate koondskoori ja küsimuste tüüpide koondskoori vahel ei esinenud statistiliselt olulist seost, *Spearmani rho* = 0,07, $p = 0,681$.

Pearsoni korrelatsioonanalüüs näitas, et mittesoovituslike küsitlemistehnikate keskmise kasutamise sageduse ning mittesoovituslike küsimuste keskmise kasutamise sageduse vahel oli mõõdukas positiivne seos, $r = 0,37$, $p = 0,024$. Soovituslike küsitlemistehnikate keskmise kasutamise sageduse ja soovituslike küsimuste keskmise kasutamise sageduse vahel statistiliselt olulist seost ei esinenud, $r = 0,17$, $p = 0,310$.

Küsitlejate väljatoodud küsitlemistehnikad

Advokaatidel ja prokuröridel paluti täpsustada, milliseid küsitlemistehnikaid nad veel kasutavad lisaks nendele küsitlemistehnikatele, mis olid küsimustikus juba välja toodud. Sellele küsimustiku osale vastas 10 inimest. Vastustes mainiti, et kasutatakse küsitlemistehnikana mitteverbaalset tagasisidet (3 vastanut). Näiteks kasutavad vastanud küsitlemistehnikatena silmkontakti, noogutamist, näoilmeid ja kehakeelt. Küsitlemistehnikana toodi välja ka tunnistajale tõendite näitamise ja nende kohta küsimise (2 vastanut). Üks vastanu mainis, et kasutab küsitlemistehnikana seda, et teeb küsitletavale ettepaneku ütlusi täiendada näiteks joonistamise või näitamisega. Lisaks mainis üks küsitleja manipuleerimisvõtete kasutamist, kuid antud võtete olemust lähemalt ei selgitatud. Lisaks küsitlemistehnikatele mainiti ka küsimuste tüüpidest korduvküsimuste kasutamist (2 vastanut). Üks vastanu tõi välja ka avatud küsimuste kasutamise.

Lisaks küsitlemistehnikatele toodi vastustes ka näiteid selle kohta, millistes olukordades tavaliselt kasutatakse nii enda välja toodud kui ka küsimustikus mainitud küsitlemistehnikaid (8 vastanut). Erinevad olukorrad, mida küsitlejad mainisid, jaotasin nelja kategooriasse – taktika, toetus, informatsiooni kogumine ja väljaspool kohut. Tabelis 3 on esitatud erinevate küsitlemistehnikate kasutamise olukordade mainimise sagedused. Taktika kategooria alla liigitasin olukorrad, mille puhul kasutati küsitlemistehnikaid näiteks selleks, et mõjutada tunnistajaid, või et jätta tunnistajast usaldusväärsemat muljet. Toetuse kategooria alla liigitasin olukorrad, mille puhul kasutati küsitlemistehnikat tunnistaja toetamiseks küsitlemise ajal. Informatsiooni kogumise kategooria alla liigitasin põhjendused, mille puhul kasutati küsitlemistehnikaid asjakohase informatsiooni kogumiseks.

Kiituse kasutamise selgitusena tõid vastanud välja, et nad kasutavad seda väljaspool kohut, pärast istungit tunnistaja tänamiseks. Põhjendusena, miks seda väljaspool kohut kasutatakse, toodi välja, et soovitakse vältida, et tunnistaja usaldusväärsuses oleks võimalik kahelda. Lisaks mainiti, et küsitlemisel kiituse kasutamiseks puudub vajadus, kui tunnistaja on varasemalt ette valmistatud.

Negatiivset tagasisidet kasutavad vastanud näiteks siis, kui on vastuolud teiste tõendite või elulise usutavusega. Sealjuures täpsustas üks vastanu veel, et ta ei esita negatiivset tagasisidet halvustavalt või üleolevalt. Lisaks mainiti negatiivse tagasiside kasutamist vastaspoole tunnistaja või süüdistatava õõnestamiseks ning ka sellisel juhul, kui on vaja mõjutada tunnistajat, kes pole huvitatud koostöö tegemisest.

Õigusliku/spetsiifilise sõnavara kasutamise kohta tõi üks vastanu selgituse, et selle kasutamine võib olla info kogumise eesmärgil vajalik, näiteks juhul, kui küsitletakse eksperti või menetlejat. Lisaks kasutatakse seda ka teatud kuritegude puhul või näiteks tervisekahjustustest rääkimisel. Üks vastanu aga mainis, et kasutab õiguslikku/spetsiifilist sõnavara, juhul kui on vaja mõjutada tunnistajat, kes pole koostööaldis. Keerulise süntaksi kasutamise kohta mainis üks vastanu, et ta kipub keerulist süntaksit kasutama tahtmatult, tavaliselt juhtub see küsimuse sõnastamise ajal.

Üks vastaja tõi välja, et kasutab usaldusväärsuse kahtluse alla seadmist informatsiooni kogumiseks. Samas kasutab üks vastanu usaldusväärsuse kahtluse alla seadmist taktikalisel eesmärgil tunnistaja puhul, kes ei soovi koostööd teha.

Tabel 3

Küsitlemistehnikate kasutamise olukordade mainimise sagedused

Küsitlemistehnika	Küsitlemistehnikate kasutamise olukorrad (mainimiste arv, n)			
	Taktika	Toetus	Informatsiooni kogumine	Väljaspool kohut
Kiitus				2
Negatiivne tagasiside	2		2	
Õiguslik/spetsiifiline sõnavara	1		1	
Mitteverbaalne tagasiside	1	3		
Usaldusväärsuse kahtluse alla seadmine	1		1	
Tõendite näitamine	2			

Märkused. Tabelis märgitud väärtused näitavad mainimiste arvu (n) ehk mitu korda mainiti konkreetse küsitlemistehnika kasutamist vastavates olukordades.

Arutelu

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli selgitada välja, milliseid küsitlemistehnikaid kasutavad advokaadid ja prokurörid riskküsitlemisel enda hinnangul ning kuidas erinevate küsitlemistehnikate kasutamise sagedus erineb sõltuvalt küsitleja ametist. Samuti oli eesmärk teada saada, kuidas on seotud soovituslike ja mittesoovituslike küsimuste küsimise sagedus vastavat tüüpi küsitlemistehnikate kasutamise sagedusega.

Advokaatide ja prokuröride kasutatavad küsitlemistehnikad

Esimese uurimisküsimuse raames uurisin, milliseid küsitlemistehnikaid kasutavad advokaadid ja prokurörid riskküsitlemisel enda hinnangul. Uuringu tulemustest selgus, et teatud küsitlemistehnikaid kasutatakse teistest sagedamini. Ilma ametigruppe arvestamata kasutatakse hõlbustavat kommentaari statistiliselt oluliselt sagedamini kui teisi küsitlemistehnikaid. Lisaks kasutatakse negatiivset tagasisidet sagedamini kui õiguslikku/spetsiifilist sõnavara. Ülejäänud küsitlemistehnikate kasutamise sagedused ei erinevad statistiliselt oluliselt.

Käesoleva uuringu tulemust, et hõlbustavat kommentaari kasutatakse teistest küsitlemistehnikatest sagedamini, võib selgitada asjaolu, et antud küsitlemistehnikal on mitmeid eri funktsioone. Hõlbustavat kommentaari kui küsitlemistehnikat kasutatakse riskküsitlemisel, et julgustada tunnistajat rääkimist jätkama (Andrews & Lamb, 2016; Lively et al., 2019, 2023). Lisaks antakse hõlbustava kommentaariga märku, et pööratakse tunnistajale tähelepanu (Lively et al., 2019) ning hõlbustav kommentaar toimib ka neutraalse tagasisidena (Hanna et al., 2012).

Kirjeldava statistika järgi oli hõlbustav kommentaar keskmiselt kõige sagedamini kasutatud küsitlemistehnika nii advokaatide ja prokuröride puhul eraldi vaadelduna kui ka kogu valimi lõikes. Keskmiselt kõige harvemini kasutasid vastanud aga õiguslikku/spetsiifilist sõnavara. Tulemus õigusliku/spetsiifilise sõnavara kasutamise kohta ühtib osaliselt Hanna et al. (2012) leiuga, et ametigruppe arvestamata kasutavad küsitlejad õiguslikku/spetsiifilist sõnavara keskmiselt harvemini kui keerulist süntaksit.

Uuringu tulemustest selgus ka asjaolu, et kõikide küsitlemistehnikate kasutamise sagedus erines statistiliselt oluliselt nullist ehk küsitlemistehnikate mittekasutamisest. See tähendab, et küsitlejad kasutavad kõiki küsitlemistehnikaid vähemalt mõnikord. Näiteks on võimalik, et õigusliku/spetsiifilise sõnavara, mida keskmiselt kasutati kõige harvemini, kasutamise sagedus võis suuresti varieeruda. Mõned vastanud võisid näiteks kasutada

õiguslikku/spetsiifilist sõnavara teistest palju enam, kuid üldiselt kasutati seda harva. Seda võib seletada ühe vastanu selgitus, et tema kogemuse järgi on õigusliku/spetsiifilise sõnavara kasutamine teatud olukordades vajalik, nagu näiteks teatud kuritegude puhul või tervisekahjustustest rääkides. Kõik küsitlajad aga ei pruugi selliste olukordadega nii tihti kokku puutuda.

Tulemustest selgus, et lisaks eelnevalt mainitud küsitlemistehnikatele, kasutavad vastajad veel mitmeid küsitlemistehnikaid. Vastanutel oli võimalus ka ise välja tuua eri küsitlemistehnikaid ning selgus, et enim mainiti mitteverbaalse tagasiside kasutamist küsitlemistehnikana. Selle all mõeldi silmkontakti, noogutamist, eri näoilmeid ja kehakeelt. See tulemus on kooskõlas kirjeldusega, et küsitlemistehnikatest võib mõelda kui stiilist või viisist, kuidas küsimusi esitatakse (Oxburgh et al., 2012).

Küsitlemistehnikate kasutamise sageduse erinevus advokaatide ja prokuröride vahel

Teise uurimisküsimusega oli soov välja selgitada, kas ja kuidas erineb erinevate riskiküsitlemisel kasutatavate küsitlemistehnikate kasutamise sagedus advokaatide ja prokuröride vahel. Tulemustest selgus, et advokaatide ja prokuröride vahel ei esinenud statistiliselt olulisi erinevusi ühegi küsitlemistehnika kasutamise sageduses. Käesoleva uurimuse tulemused on kooskõlas Hanna et al. (2012) uuringu tulemustega hõlbustava kommentaari, õigusliku/spetsiifilise sõnavara ning keerulise süntaksi kasutamise osas. Hanna et al. (2012) leidsid, et advokaadid ja prokurörid ei erine selle osas, kui sageli nad kasutavad neid küsitlemistehnikaid.

Hanna et al. (2012) järeldasid, et kuna eelmainitud küsitlemistehnikate kasutamise sagedustes pole advokaatide ja prokuröride vahel erinevust, siis on võimalik, et küsitlajad ei kasuta neid küsitlemistehnikaid strateegilisel eesmärgil. Sellele lisab toetust ka ühe käesolevas uuringus kasutatud küsimustikule vastanu põhjendus keerulise süntaksi kasutamise kohta. Nimelt tõi ta välja, et ta kipub kasutama keerulist süntaksit tahtmatult, tavaliselt samal ajal, kui ta üritab küsimust sõnastada. Lisaks toetab Hanna et al. (2012) seisukohta ühe vastanu selgitus õigusliku/spetsiifilise sõnavara kasutamise kohta, et selle küsitlemistehnika kasutamine on vahel ka info kogumise eesmärgil vajalik, näiteks kui on vaja küsitleda eksperti või menetlejat. Lisaks kasutatakse seda ka teatud kuritegude puhul või näiteks tervisekahjustustest rääkimisel.

Küsitlemistehnikate kasutamise sageduste erinevuse puudumist võib seletada ka asjaolu, et küsitlajad võivad täita nii esmas- kui ka teisesküsitlaja rolli (Sillaots, 2005). Seega võivad olla küsitlajatel kohati sarnased eesmärgid. Eesmärkidest tulenevalt valitakse ka

küsitlemistehnikad (Gross & Tehver, 2025), mis võivad seega samuti sarnaneda. Käesolevas uuringus siiski ei uuritud küsitlemistehnikate kasutuse sageduse erinevust esmasküsitlusel ja teisesküsitlusel eraldi, kuivõrd andmed olid üldiselt risküsitlemise kohta. Veel üheks seletuseks võib olla, et küsitlemisel lähtutakse sageli kohtueelse menetluse toimingu protokollis kirja pandud ütlustest (Gross & Tehver, 2025). Kuna küsitlejate eesmärgiks on saada võimalikult sarnaseid ütluseid protokollis märgitule, et vältida tunnistajate ütluste usaldusväärsuse kahtluse alla seadmist, siis valitakse sageli näiteks suunavaid või suletud küsimusi (Gross & Tehver, 2025). Ka sel juhul, arvestades sarnast eesmärki, võidakse valida ka sarnaseid küsitlemistehnikaid. Seega võib ka arutleda, et erinevuse puudumine küsitlemistehnikate kasutamise sageduses advokaatide ja prokuröride vahel ei tähenda tingimata, et küsitlemistehnikate valikul ei lähtuta strateegiast.

Kuigi antud uuringus ei täheldatud erinevusi advokaatide ja prokuröride küsitlemistehnikate kasutamises, on varasemalt leitud, et advokaadid kipuvad kasutama rohkem õiguslikku/spetsiifilist sõnavara ja keerulist süntaksit kui prokurörid (Powell et al., 2022; Zajac & Cannan, 2009). Zajac & Cannan (2009) eeldavad, et nende küsitlemistehnikate valikul lähtutakse strateegiast. Ka nemad toovad välja sarnaselt ühele antud uuringus vastanule, et olukord, kus võiks juhtuda, et kogemata kasutatakse keerulist sõnavara või süntaksit, on näiteks see, kui on vaja jooksvalt küsitlemise ajal küsimust sõnastada. Zajac & Cannan (2009) aga argumenteerivad lisaks, et sellisel juhul leiduks küsitlejate esitatud küsimustes ka rohkem grammatilisi vigu, mida aga eriti ei olnud. Kuivõrd käesoleva uurimistöö andmed põhinevad enesekohastel väidetest, siis ei ole võimalik kontrollida grammatiliste vigade esinemist küsimustes, et antud argumentatsiooni kas toetada või sellele vastuväiteid esitada. Lisaks asjaolule, et käesoleva uuringu andmeteks on enesekohased väited, võib vastuolu varasemate uuringutulemustega tuleneda käesoleva uuringu valimi väiksusest ning sellest, et valimi puhul ei jaotunud ametigrupid võrdselt – advokaate oli umbes poole vähem kui prokuröre. Seega võiks tulevikus küsitlemistehnikaid uurides läbi viia vaatlusuuringu.

Soovituslike ja mittesoovituslike küsimuste ja vastavat tüüpi küsitlemistehnikate kasutamise seos

Kolmanda uurimisküsimusega uurisin, kas küsitlajad, kes küsivad rohkem soovituslikke või mittesoovituslikke küsimusi, kasutavad sagedamini ka vastavat tüüpi küsitlemistehnikaid. Uuringu tulemused näitasid, et mittesoovituslike küsimuste tüüpide kasutamise sagedus ja mittesoovituslike küsitlemistehnikate kasutamise sagedus on omavahel

mõõdukalt positiivselt seotud. Seega, küsitlajad, kes kasutavad riskküsitlemisel rohkem mittesoovituslikke küsimuste tüüpe, kasutavad ka enam mittesoovituslikke küsitlemistehnikaid. Lisaks selgus tulemustest, et soovituslike küsimuste tüüpide kasutamise ja soovituslike küsitlemistehnikate kasutamise vahel ei olnud statistiliselt olulist seost. See võib viidata, et kui kasutatakse sagedamini soovituslikke küsitlemistehnikaid, ei pruugi sellega kaasneda soovituslike küsimuste tüüpide sagedasem kasutamine.

Uuringu tulemustest selgus ka, et üldise küsitlemistehnikate koondskoori ja küsimuste tüüpide koondskoori vahel ei olnud statistiliselt olulist seost. Seega ei ole küsitlajate kalduvus kasutada pigem soovituslikke või mittesoovituslikke küsitlemistehnikaid statistiliselt oluliselt seotud küsitlajate kalduvusega kasutada soovituslikke või mittesoovituslikke küsimuste tüüpe. Seose puudumist võib seletada Oxburgh et al. (2012) välja toodud mõte, et küsitlemistehnikaid võib kirjeldada kui stiili või viisi, kuidas küsimusi esitatakse. Sellest tulenevalt on näiteks võimalik, et küsitlaja võib kasutada üldiselt enam soovituslikke küsitlemistehnikaid, samal ajal kasutades mittesoovituslike küsimuste tüüpe, või vastupidi. Seose puudumist võib täiendavalt seletada ka asjaolu, et näiteks kiitus kui soovituslik küsitlemistehnika, mida üldiselt kasutatakse tunnistaja julgustamiseks ja tänamiseks (Tamm et al., 2021), võib olla ka suunav tehnika, kui seda kasutatakse selleks, et väljendada heakskiitu, kui tunnistaja on vastanud selliselt, nagu küsitlaja temalt ootab (Schreiber et al., 2006). Seega ei pruugi olla kõik küsitlemistehnikad üheselt soovituslikud sõltumatult kontekstist, milles neid kasutatakse.

Kokkuvõttes kasutavad advokaadid ja prokurörid mitmeid küsitlemistehnikaid – nii soovituslikke kui ka mittesoovituslikke küsitlemistehnikaid. Sealjuures võib küsitlemistehnikate valik tuleneda sellest, milline on küsitlaja eesmärk, ning ka eri olukordadest (näiteks esmas- või teisesküsitlus või menetlusprotokollist lähtumine). See võib ühtlasi seletada ka, miks puudusid erinevused ametigruppide vahel küsitlemistehnikate kasutamise sagedustes.

Tänu sõnad

Tänan südamest oma juhendajat Annegrete Palu toetuse ja abi eest uurimistöö kirjutamisel. Lisaks tänan oma kaasjuhendajat Margit Grossi abi eest uurimistöö koostamisel.

Kasutatud kirjandus

- Andrews, S. J., & Lamb, M. E. (2016). How do lawyers examine and cross-examine children in Scotland? *Applied Cognitive Psychology*, 30(6), 953–971.
<https://doi.org/10.1002/acp.3286>
- Baxter, J., Charles, K., Martin, M., & McGroarty, A. (2013). The relative influence of leading questions and negative feedback on response change on the Gudjonsson Suggestibility Scale (2): Implications for forensic interviewing. *Psychology, Crime & Law*, 19(3), 277–285. <https://doi.org/10.1080/1068316x.2011.631538>
- Gross, M. (2025). Advokaatide, prokuröride ja kohtunike kasutatavad küsimuste tüübid täiskasvanute riskküsitlemisel. [juh Annegrete Palu ja Elina Elkind, Tartu Ülikool].
- Gross, M., & Tehver, J. (2025). Tõeotsing riskküsitluses: küsimuste tüübid ja nende mõju õigusemõistmisele. *Juridica*, 10–11, 672–685.
- Hanna, K., Davies, E., Crothers, C., & Henderson, E. (2012). Questioning child witnesses in New Zealand's criminal justice system: Is cross-examination fair? *Psychiatry, Psychology and Law*, 19(4), 530–546. <https://doi.org/10.1080/13218719.2011.615813>
- Henkel, L. A. (2013). Do older adults change their eyewitness reports when re-questioned? *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69(3), 356–365. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbt071>
- Henkel, L. A. (2017). Inconsistencies across repeated eyewitness interviews: supportive negative feedback can make witnesses change their memory reports. *Psychology, Crime & Law*, 23(2), 97–117. <https://doi.org/10.1080/1068316x.2016.1225051>
- Kangur, A. (2005). Märkusi seoses võistleva menetluse rakendamisega kriminaalkohtupidamises. *Juridica*, 3, 176–186.
- Kangur, A. (2008). Millal saab isiku kohtust väljaspool tehtud avaldus olla tõendiks kohtumenetluses? *Juridica*, 1, 11–23.
- Kask, K. (2010). Menetlejate küsitlemistehnikad. Alla 14-aastaste laste ülekuulamisprotokollide analüüs. *Juridica*, 2, 120–125.
- Kebbell, M. R., Deprez, S., & Wagstaff, G. F. (2003). The direct and cross-examination of complainants and defendants in rape trials: A quantitative analysis of question type. *Psychology, Crime & Law*, 9(1), 49–59. <https://doi.org/10.1080/10683160308139>
- Kebbell, M. R., & Johnson, S. D. (2000). Lawyers' questioning: The effect of confusing questions on witness confidence and accuracy. *Law And Human Behavior*, 24(6), 629–641. <https://doi.org/10.1023/a:1005548102819>

- Leippe, M. R., Eisenstadt, D., Rauch, S. M., & Stambush, M. A. (2006). Effects of social-comparative memory feedback on eyewitnesses' identification confidence, suggestibility, and retrospective memory reports. *Basic and Applied Social Psychology*, 28(3), 201–220. https://doi.org/10.1207/s15324834basp2803_1
- Lively, C. J., Fallon, L., Snook, B., & Fahmy, W. (2019). Seeking or controlling the truth? An examination of courtroom questioning practices by Canadian lawyers. *Psychology, Crime & Law*, 26(4), 343–366. <https://doi.org/10.1080/1068316x.2019.1669595>
- Lively, C. J., Fallon, L., Snook, B., & Fahmy, W. (2023). Objection, your Honour: examining the questioning practices of Canadian judges. *Psychology, Crime & Law*, 29(7), 677–695. <https://doi.org/10.1080/1068316x.2022.2030737>
- McGroarty, A., & Baxter, J. S. (2007). Interrogative pressure in simulated forensic interviews: The effects of negative feedback. *British Journal of Psychology*, 98(3), 455–465. <https://doi.org/10.1348/000712606x147510>
- McGroarty, A., & Baxter, J. S. (2009). Interviewer behaviour, interviewee self-esteem and response change in simulated forensic interviews. *Personality and Individual Differences*, 47(6), 642–646. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.05.024>
- Oxburgh, G. E., Myklebust, T., & Grant, T. (2010). The question of question types in police interviews: A review of the literature from a psychological and linguistic perspective. *International Journal of Speech Language and the Law*, 17(1), 45–66. <https://doi.org/10.1558/ijssl.v17i1.45>
- Oxburgh, G. E., Ost, J., & Cherryman, J. (2012). Police interviews with suspected child sex offenders: does use of empathy and question type influence the amount of investigation relevant information obtained? *Psychology, Crime & Law*, 18(3), 259–273. <https://doi.org/10.1080/1068316x.2010.481624>
- Powell, M. B., Goodman-Delahunty, J., Deck, S. L., Bearman, M., & Westera, N. (2022). An evaluation of the question types used by criminal justice professionals with complainants in child sexual assault trials. *Journal of Criminology*, 55(1), 106–124. <https://doi.org/10.1177/26338076211068182>
- Roper, R., & Shewan, D. (2002). Compliance and eyewitness testimony: Do eyewitnesses comply with misleading 'expert pressure' during investigative interviewing? *Legal and Criminological Psychology*, 7(2), 155–163. <https://doi.org/10.1348/135532502760274765>

- Schreiber, N., Bellah, L. D., Martinez, Y., McLaurin, K. A., Strok, R., Garven, S., & Wood, J. M. (2006). Suggestive interviewing in the McMartin Preschool and Kelly Michaels daycare abuse cases: A case study. *Social Influence, 1*(1), 16–47.
<https://doi.org/10.1080/15534510500361739>
- Sillaots, M. (2005). Ristküsitlus Eesti kriminaalkohtumenetluses. *Juridica, 3*, 170–175.
- Sillaots, M. (2025). Kaitsja osalemine kohtulikul uurimisel kriminaalmenetluses. *Juridica, 5*, 315–324.
- Tamm, A., Otzipka, J., & Volbert, R. (2021). Assessing the individual interviewer rapport-building and supportive techniques of the R-NICHD protocol. *Frontiers in Psychology, 12*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.659438>
- Tata, P. R., & Gudjonsson, G. H. (1990). The effects of mood and verbal feedback on interrogative suggestibility. *Personality and Individual Differences, 11*(10), 1079–1085. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(90\)90136-f](https://doi.org/10.1016/0191-8869(90)90136-f)
- Wheatcroft, J. M., Wagstaff, G. F., & Kebbell, M. R. (2004). The influence of courtroom questioning style on actual and perceived eyewitness confidence and accuracy. *Legal and Criminological Psychology, 9*(1), 83–101.
<https://doi.org/10.1348/135532504322776870>
- Zajac, R., & Cannan, P. (2009). Cross-examination of sexual assault complainants: A developmental comparison. *Psychiatry, Psychology and Law, 16*(sup1), S36–S54.
<https://doi.org/10.1080/13218710802620448>

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis.

Kristiina Verte